Autismiliiton lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi HE 180/2026 vp

Autismiliitto ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Yleiset huomiot

Autismiliitto vastustaa esitystä sosiaalihuoltolain muuttamisesta. Esitys muuttaisi perustavanlaatuisesti sosiaalihuollon prosesseja mm. palvelutarpeen arvioinnista luopumisen, palvelujen joustavoittamisen ja keventämisen, yleisluonteisen ja epätarkan lainsäädännön, kirjausten keventämisen ja henkilöstön vähentämisen myötä. Muutokset heikentäisivät asiakkaiden oikeusturvaa ja mahdollisuuksia saada tukea ja konkreettisia sosiaalihuollon palveluja. Uudistus vaarantaisi myös tuen ja palvelujen yhdenvertaisen toteutumisen eri alueilla ja alueiden sisällä. Autismiliitto on huolissaan siitä, että useat esitetyt muutokset lisäisivät ammatillisen harkinnan merkitystä samaan aikaan kun asiakkaan oikeusturvaa tukevia rakenteita kevennetään. Tukea ja palveluja tarvitsevien henkilöiden, kuten monien autismikirjon henkilöiden, palvelujen toteutuminen ei saa riippua hyvinvointialueiden tai yksittäisten työntekijöiden vaihtelevista käytännöistä.

Autismiliitto on huolissaan siitä, että uudistus heikentäisi entisestään autismikirjon henkilöille ja perheille välttämättömiä varhaisen tuen palveluja ja lisäisi todennäköisesti kalliiden korjaavien palvelujen tarvetta. Uhkana on, että varhainen ja matalan kynnyksen tuki heikkenee ja oikea-aikainen pääsy tarpeiden mukaisiin palveluihin vaikeutuu, vaikka varhainen tuki on tutkimuksen mukaan vaikuttavaa ja kustannustehokasta. Autismiliitto korostaa, että vaikka uudistuksen tavoitteet, kuten varhaisen tuen vahvistaminen ja palvelujen painopisteen siirtäminen perustasolle, ovat sinänsä kannatettavia, valitut keinot eivät tue tavoitteiden toteutumista. Päinvastoin liitto pitää todennäköisenä, että esitettyjen muutosten myötä varhaisen tuen saatavuus heikkenisi ja väliinputoajien määrä kasvaisi. Uudistuksella tavoitellaan 100 milj. € vuosittaisia säästöjä. Merkittävä osa säästöistä muodostuu henkilöstön vähentämisestä.

Autismikirjon henkilöiden tuen tarpeet ovat usein pitkäkestoisia, monialaisia ja toimintakyvyn eri osa-alueille ulottuvia. Tämän vuoksi heidän asemansa tulee arvioida erityisen huolellisesti kaikissa niissä muutoksissa, jotka koskevat palvelujen saatavuutta, omatyöntekijää, asiakassuunnittelua, päätöksentekoa ja tuen tarpeen arviointia.

Yhdymme Vammaisfoorumin näkemykseen, että näin suurta uudistusta ei pitäisi tehdä ilman perusteellista valmistelevaa sidosryhmäyhteistyötä ja toimintamallien pilotointia joillakin

kokeilualueilla, jotta todelliset vaikutukset asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen voitaisiin arvioida luotettavasti.

Palvelutarpeen arvioinnin heikentäminen voisi vaikeuttaa palvelujen saamista (36 §)

Autismiliitto ehdottaa, että tuen tarpeen arviointi muutettaisiin muotoon tuen ja palvelujen tarpeen arviointi. Se kuvaisi paremmin prosessia, jossa arvioidaan myös asiakkaan palvelujen tarvetta eikä pelkästään hänen tuen tarvettaan, kuten esim. neuvonnan tai ohjauksen tarvetta. Tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin tulokset tulisi koota erilliseen dokumenttiin, joka sisältää myös asiakkaan näkemykset omista tuen ja palvelujen tarpeestaan.

Autismiliitto pitää hyvin ongelmallisena sitä, että palvelutarpeen arviointia ehdotetaan kevennettäväksi. Juuri kattava ja systemaattinen arviointi on keskeinen edellytys sille, että asiakkaiden tarpeet tunnistetaan ja niihin voidaan vastata vaikuttavilla ja tarkoituksenmukaisilla palveluilla. Autismiliitto korostaa, että tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin tulee olla oma selkeä ja ennakoitavissa oleva prosessinsa, jotta varmistetaan asiakkaan osallisuus ja kuuleminen. Autismikirjon henkilöille tämä on erityisen tärkeää, koska heidän voi olla vaikea itse tunnistaa ja ilmaista tuen tarpeitaan ilman tukea. Arvioinnin heikentäminen voi johtaa siihen, että ongelmat jäävät tunnistamatta ja sopiviin ja riittäviin palveluihin pääsy viivästyy tai estyy kokonaan. Tämä johtaisi pidemmällä aikavälillä kustannusten kasvuun. Kannatamme esityksessä esitettyä velvoitetta arvioida säännöllisesti sitä, vastaako asiakaan saama tuki hänen tarpeisiinsa. Myönteistä on myös, että tuen tarpeen arviointi voitaisiin kiireellisissä tilanteissa käynnistää nopeastikin.

Sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen ensisijaisuus ei saa heikentää palvelujen saatavuutta (14 a §)

Esityksessä eräs keskeinen muutos on, että asiakkaan tuen tarpeisiin vastattaisiin ensisijaisesti sosiaalityöllä ja sosiaaliohjauksella. Sosiaalipalveluja järjestettäisiin vasta silloin, kun sosiaalityö ja sosiaaliohjaus eivät olisi riittäviä vastaamaan asiakkaan tarpeisiin.

Autismiliitto pitää sinänsä myönteisenä sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen aseman vahvistamista, mutta korostaa samalla, että uudistus ei saa johtaa tilanteeseen, jossa konkreettisten palvelujen saamisen kynnys käytännössä nousee. Autismikirjon henkilöiden tuen tarpeet liittyvät usein arkielämän sujumiseen, itsenäiseen asumiseen, opiskeluun, työelämään osallistumiseen, sosiaalisiin suhteisiin sekä toimintakyvyn ylläpitämiseen eri elämänvaiheissa. Näihin tarpeisiin ei voida vastata yksinomaan neuvonnalla tai ohjauksella, vaan tarvitaan myös tosiasiallisesti saatavilla olevia palveluja ja pitkäjänteistä tukea.

Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden omatyöntekijän tulisi olla sosiaalityöntekijä (5 a §, 39 §, 42 §)

Autismiliitto kiittää siitä, että erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan oikeuksiin on tehty parannuksia: säännökset on koottu erilliseen pykälään, määritelmään on lisätty autismikirjon henkilöiden kannalta tärkeä sosiaalisen toimintakyvyn rajoite ja psyykkiset, sosiaaliset ja

kognitiiviset toimintarajoitteet huomioitaisiin myös lasten kohdalla erityistä tukea tarvitsevan henkilön määritelmässä.

Autismiliiton mielestä erityistä tukea tarvitsevan henkilön määritelmä ei kuitenkaan turvaa riittävästi haavoittuvassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden oikeutta saada tarvitsemiaan yhdenvertaisuutta ja osallisuutta tukevia palveluja sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ollessa ensisijaisia myös vammaisille henkilöille. Esityksessä todetaan, että ratkaisevaa arvioitaessa erityisen tuen tarvetta olisi myös vammaisten henkilöiden kohdalla se, että sosiaali- ja terveyspalvelujen saaminen voisi ilman erityistä tukea vaarantua erilaisten taustalla olevien säännöksessä mainittujen syiden vuoksi. Tämä näkökulma on tärkeä, mutta sen ei kuitenkaan tulisi sulkea pois haavoittuvassa asemassa olevia vammaisia henkilöitä, jotka tarvitsevat muista syistä erityistä tukea.

On erittäin kannatettavaa, että erityisen tuen tarpeessa olevalle asiakkaalle laadittaisiin asiakassuunnitelma ja nimettäisiin omatyöntekijä, ja erityisen tuen tarvetta arvioitaisiin säännöllisesti myös asiakkuuden aikana. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen asiakassuunnitelma olisi tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Tämä velvoite tulisi laajentaa koskemaan myös erityistä tukea tarvitsevan aikuisen asiakassuunnitelmaa.

Autismiliitto katsoo, että erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden omatyöntekijän tulisi aina olla sosiaalityöntekijä, myös aikuisilla. Tämä tukisi vaativien tuen tarpeiden tunnistamista varhaisessa vaiheessa ja parantaisi palvelujen koordinointia erityisesti silloin, kun henkilö tarvitsee useita samanaikaisia palveluja. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tulee saada yksilöllinen ja riittävän perusteellinen tuen tarpeen arviointi.

Lapsiperheiden palvelujen heikkeneminen lisäisi tarvetta raskaammille palveluille (18 §)

Erityisen huolissaan Autismiliitto on lasten ja perheiden palvelujen heikentymisestä. Autismikirjon henkilöt ja heidän perheensä tarvitsevat ensisijaisesti arjessa toteutuvia konkreettisia palveluja eikä pelkkä sosiaalityön tai sosiaaliohjauksen vahvistaminen riitä. Lasten ja perheiden palvelujen yhdistäminen laajaksi ja yleisluonteiseksi palvelukokonaisuudeksi lisäisi tulkinnanvaraisuutta ja heikentäisi asiakkaiden mahdollisuuksia saada konkreettisia palveluja. Se jättäisi hyvinvointialueille laajan harkintavallan palvelujen järjestämisestä. Tämä voisi johtaa siihen, että palvelujen sisällöt ja saatavuus vaihtelevat merkittävästi eri alueilla. Tällainen kehitys voisi entisestään heikentää autismikirjon henkilöille ja perheille välttämättömiä varhaisen tuen palveluja ja lisätä kalliiden korjaavien palvelujen tarvetta. Uhkana on, että varhainen ja matalan kynnyksen tuki heikkenee ja oikea-aikainen pääsy tarpeiden mukaisiin palveluihin vaikeutuu, vaikka varhainen tuki on tutkimuksen mukaan vaikuttavaa ja kustannustehokasta.

Autismiliitto vastustaa avohuollon palvelujen siirtoa lastensuojelulaista sosiaalihuoltolakiin, koska se heikentäisi suojelun tarpeessa olevien lasten palveluja ja poistaisi sosiaalihuoltolain asiakkuuteen siirtyviltä lapsilta subjektiivisen oikeuden ko. palveluihin. Arvioiden mukaan

noin 5 300 lasta siirtyisi lastensuojelun avohuollon asiakkuuksista sosiaalihuoltolain asiakkaiksi. On epätodennäköistä, että sosiaalihuoltolakiin esitetty yleisluonteinen ja tulkinnanvarainen lapsiperheiden tuen palvelu pystyisi paikkaamaan lastensuojelun avohuollon palvelujen heikentymisestä johtuvaa palveluvajetta etenkään resurssien pienentyessä ja asiakasmitoituksen poistuessa.

Hyvinvointialueiden hyvin haastavassa taloustilanteessa on todennäköistä, että esitetyt muutokset johtaisivat palveluiden heikennykseen juuri sieltä, mihin olisi taloudenkin näkökulmasta tärkeää panostaa eli lapsiperheiden ennalta ehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin. Kasvatus- ja perheneuvonnan palvelupykälän kumoamisen myötä poistuisi myös vaade monialaisesta yhteistyöstä. On todella haitallista, mikäli tämä hyvin toimiva rakenne ja monialainen yhteistyö ajetaan nyt säästömielessä kokonaan alas. Pelkästään konsultoivat psykologit eivät riittäisi korvaamaan kasvatus- ja perheneuvonnassa tehtyä monialaista työtä.

Monialaisuuden ja moniammatillisuuden vähentäminen sotii myös hyvinvointialueiden perustamisen taustalla olevaa sote-palveluiden integraatiota sekä esim. lastensuojelulain muita tuoreita uudistuksia vastaan, joissa on todettu esim. ns. hybridiyksiköiden yhteydessä tarve yhdistää mm. lastensuojelun ja psykiatrian osaamista. Mielenterveyspalvelujen ja sosiaalipalvelujen integraatiota tulisi ennemminkin vahvistaa ja kehittää kuin ajaa alas toimivia rakenteita, kuten kasvatus- ja perheneuvoloita. Toimiva sote-palvelujen integraatio vähentäisi todennäköisesti myös lastensuojelun sijoitusten tarvetta.

Lastensuojelu viimesijaisena palveluna joutuu paikkaamaan muiden palveluiden aukkoja, mikä johtaa ns. häiriökysyntään ja raskaampien ja kalliimpien palvelujen käyttöön. THL:n syntymäkohortti 1997 aineiston mukaan lähes joka viides (18 %) neurokirjon lapsi on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle, mikä ei ole näille lapsille oikea eikä vaikuttava toimenpide silloin, kun sillä yritetään paikata muiden palvelujen puutteita.

Läheisten vastuuta ei tule kasvattaa palvelujen kustannuksella (43 §)

Esityksessä korostetaan asiakkaan omia voimavaroja sekä läheisverkostojen mahdollisuuksia tukea asiakkaan hyvinvointia. Läheisverkoston olemassaolo ei saa muodostua perusteeksi vähentää, viivästyttää tai rajata julkisia palveluja. Monet vanhemmat ja muut läheiset kantavat jo nykyisin huomattavan suuren vastuun autismikirjon lapsen, nuoren tai aikuisen ohjaamisesta, huolenpidosta sekä palvelujen hakemisesta ja koordinoinnista. Moni vanhempi joutuu rajoittamaan työssäkäyntiään tai jäämään kokonaan pois työelämästä voidakseen pitää huolta vammaisesta – mahdollisesti jo aikuistuneestakin - lapsestaan.

Monet autismikirjon lasten ja nuorten vanhemmat ovat uupuneita, ja osa on sairastunut itse. Autismiliiton kyselyyn (2024) vastanneista vanhemmista runsas puolet (52 prosenttia) kertoi jaksavansa erittäin huonosti tai huonosti.

Toimintakyvyn ja osallisuuden tuen toteutuminen tulee turvata (17 §)

Autismiliitto suhtautuu varauksellisesti kuntouttavan työtoiminnan korvaamiseen uudella toimintakyvyn ja osallisuuden tuella. Vaikka tavoitteet ovat sinänsä myönteisiä, esitetyt ratkaisut jäävät liian yleisluonteisiksi eivätkä takaa riittävän konkreettista tukea asiakkaille. Hyvinvointialueille jäisi laaja harkintavalta palvelujen järjestämisestä, mikä asettaisi asiakkaat epäyhdenvertaiseen asemaan. Lisäksi palvelujen määrärahasidonnaisuus lisää epävarmuutta siitä, ovatko palvelut käytännössä saatavilla niitä tarvitseville. Liitto huomauttaa myös, että vain pieni osa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita on valmis siirtymään suoraan työvoimapalveluihin, mikä korostaa tarvetta vahvalle osallisuuden tuen kokonaisuudelle. Palvelun tulee aidosti tukea osallisuutta, toimintakykyä ja yhteiskuntaan kiinnittymistä myös niiden henkilöiden kohdalla, jotka tarvitsevat pitkäaikaista tai jatkuvaa tukea. Autismiliitto pitää myönteisenä sitä, että uusi toimintakyvyn ja osallisuuden tuki perustuu vapaaehtoisuuteen eikä palveluun osallistumista sidota työttömyysturvan ehtoihin.

Lopuksi

Autismiliitto ei kannata sosiaalihuoltolain muutosesitystä. Jos esitys kuitenkin etenisi, Autismiliitto pitää erityisen tärkeänä, että:

1. tuen tarpeen arviointi muutetaan tuen ja palvelujen tarpeen arvioinniksi, ja se on selkeä ja ennakoitavissa oleva prosessi,
2. sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen ensisijaisuus ei heikennä palvelujen saatavuutta,
3. omatyöntekijäjärjestelmä turvataan ja erityisen tuen asiakkailla omatyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä,
4. lapsiperheiden palvelut säilytetään laissa, eikä toimivia rakenteita ajeta alas (esim. kasvatus- ja perheneuvonta)
5. lastensuojelulain mukaisista palveluista ei siirretä lapsia määrärahasidonnaisten ja harkinnanvaraisten sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen piiriin,
6. läheisverkostojen merkitystä ei käytetä perusteena tuen vähentämiseen,
7. toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelun saatavuus ja laatu varmistetaan valtakunnallisesti,
8. uudistuksen vaikutuksia vammaisiin ja neurokirjon henkilöihin seurataan systemaattisesti ja arvioidaan yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Helsingissä 17.11.2026

Satu Taiveaho, toiminnanjohtaja
Autismiliitto ry

Sari Valjakka, vaikuttamistoiminnan asiantuntija
Autismiliitto ry